

Granica Zofii Nałkowskiej jako powieść psychologiczna

Dzieło Zofii Nałkowskiej to jedna z najwybitniejszych powieści psychologicznych polskiego okresu dwudziestolecia międzywojennego. Książka została wyraźnie zainspirowana nowoczesnymi prądami w psychologii, zwłaszcza psychoanalizą. Historia Zenona Ziembiewicza jest okazją do analiz psychologicznych.

Psychologizm *Granicy* ujawnia się już na poziomie konstrukcyjnym. Książka ma budowę klamrową. Na początku czytelnik poznaje finał opowiadanej historii. W ten sposób całość przybiera formę retrospekcji. Wydarzeń nie przedstawia się w sposób całkowicie chronologiczny, ale dominuje tu zasada ich podporządkowania wspomnieniom bohaterów. Narracja w wielu fragmentach odzwierciedla mechanizmy funkcjonowania ludzkiej pamięci.

Pokazanie w powieści wielorakich związków pomiędzy dojrzałym etapem życia bohaterów a ich dzieciństwem nosi w powieści wyraźne cechy psychoanalizy. Zygmunta Freuda uważał bowiem ten okres za kluczowy etap egzystencji, który warunkuje późniejszy los. To właśnie z dzieciństwa wywodzą się kompleksy bohaterów, np. „kompleks boleborzański” Zenona Ziembiewicza. Postaci nieświadomie powtarzają w dorosłym życiu wyuczone schematy zachowań. Jednak bohaterowie Nałkowskiej do końca zachowują możliwość wyboru.

Powieść miała pierwotnie nosić tytuł „Schematy”. Jednym z zagadnień interesujących autorkę była bowiem relacja między wykreowanym przez człowieka wizerunkiem własnej osoby, jego wiedzą o sobie samym i swej sytuacji, a wiedzą na temat społeczności, w której on żyje. Jest rzeczą charakterystyczną, że wiedza innych ludzi o nas jest w znaczący sposób ograniczona. Funkcjonują tu właśnie pewne schematy: „jest się takim, jak myślą ludzie, nie jak myślimy o sobie my, jest się takim, jak miejsce, w którym się jest”. Prawdę tę pojął Ziembiewicz dopiero wtedy, gdy było już za późno.

Nałkowska udowadnia w ten sposób, że działania, jakie w życiu podejmujemy, motywowane są nie tylko psychologicznie, ale również poprzez czynniki społeczno – historyczne, co uniemożliwia jednoznaczna, subiektywną ich ocenę.

W warstwie fabularnej powieści powraca uparcie motyw obecny także w głównym wątku powieści: motyw niewierności małżeńskiej. Ukazywana na wiele sposobów sytuacja ludzi uwikłanych w romansowy „trójkąt” ujawnia istotę, sposób funkcjonowania w świadomości innych.